

HELLA S. HAASSE

HEREN VAN DE THEE¹

'Hier!' zei hij hardop. Zijn stem klonk ijl in de ontzaglijke ruimte.

Hij stond aan de rand van een ravijn. Middagmist versluisde de nabijgelegen toppen. Dit waren de voorgebergten van de Goenoeng Tiloe: diepe plooiën in de aardkorst, een draperie van dicht woest groen over een rustend reuzenlichaam. Tussen de ruige flanken lag een komvormige vallei.

Daar, in de omarming van het oerwoud, wilde hij altijd blijven. Hij had de plek bereikt waar heel zijn nog on-geleefde werkelijkheid op hem wachtte.

'Ik durf het wel aan,' had hij gezegd, toen zijn vader – na een eerste gezamenlijk bezoek aan Gamboeng, een half jaar tevoren – alle bezwaren had opgesomd die het pachten van juist dit stuk land met zich mee zou brengen. Het klimaat leek te nat voor goede koffie-oogst, de oude gouvernementstuinen waren verwilderd, de paden dichtgegroeid. Het terrein was grillig door hinderlijke steilten en vrijwel ontoegankelijke uitlopers van het oerwoud; afgelegen ook, het transport van produkten zou moeilijkheden opleveren. Het was bovendien de vraag of er op deze dunbevolkte hellingen voldoende werkvolk gevonden kon worden.

Maar hij had vanaf het eerste ogenblik – dat vergezicht! die groene glans over myriaden boomkronen! – zijn zinnen op Gamboeng gezet. Er bestond voor hem geen alternatief meer. Dat de zo lang al afgeschreven koffietuinen grondig gesaneerd en waarschijnlijk zelfs geheel gerooid en opnieuw beplant moesten worden, schrikte hem niet af. Hij vond het een uitdaging. Lukte het niet met koffie, dan zou hij omschakelen op thee, een cultuur die hij, na een jaar leertijd, redelijk wel onder de knie had.

Zijn vader had dus bij het gouvernement de erfpachtsrechten aangevraagd. Bericht van inschrijving was nog steeds niet ontvangen. Eerst moest een commissie van onderzoek het terrein in ogenschouw nemen. Dat ambtelijke molens langzaam malen wist hij intussen wel. Het zou hem niet beletten om de grond waar hij wilde werken en wonen vast klaar te maken voor ontginning.

¹ Hella S. Haasse, *Heren van de thee* (Amsterdam: Querdio, 1995), p. 11–16.

Vruchtbare grond: de bovenste laag van twee, drie voet diep was rul, klei gemengd met gruis van vulkanisch gesteente.

Hij steeg af, bukte zich, en schepte met zijn hand een klont van die donkerrode vochtige aarde.

Toen hij zich omdraaide, zag hij dat de bewoners van Gamboeng zich verzameld hadden rondom zijn twee bedienden, Moentajas en Djengot, met hun paarden, en de dragers die hij aan de voet van de bergkam had gehoord. Zijn bagage lag opgestapeld bij het bamboebos waarin de kleine kampoeng schuilging. Meer dan zeven of acht gezinnen woonden daar niet: de laatst-overgeblevenen van mensen die destijds uit desa's in de omtrek naar boven getrokken waren om in de koffietuinen te werken. Zodra zij merkten dat hij naar hen keek, hurkten zij neer. De oudste van de mannen bracht de traditionele groet, en sprak hem aan met de titel djoeragan, landheer. Hij antwoordde eveneens in het Soendaas, dat hij voldoende beheerste. Onderweg had hij de korte toespraak voorbereid die van hem verwacht werd, waarin hij vroeg om vertrouwen en medewerking. Hoewel niemand hem aankeek – dat was niet gepast – kwam hun zwijgen als instemming op hem over.

De Gamboengers waren grover en taaier van uiterlijk dan de mensen met wie hij gewend was om te gaan op de ondernemingen in het Buitenzorgse. Zij leken ook terughoudender. Hun instelling was beslissend. Bleken zij niet bereid op zijn plantage te werken, of volk van elders in hun omgeving te dulden, dan kreeg hij het moeilijk. Hun woordvoerder maakte een kalme, verstandige indruk. Die man moest hem helpen om de juiste houding en toon te vinden.

Maar eerst de gronden. Hij kon niet wachten. Zijn schimmel, Odaliske – damp sloeg van haar huid na de steile klim langs het paardenpad – vertrouwde hij toe aan de zorg van Moentajas. Gevolgd door Djengot daalde hij te voet af naar de vallei waar hij eens zijn huis hoopte te bouwen. De regenwolken van de westmoesson zwollen alweer achter de bergtoppen, de lucht was verzadigd van vocht. Op het glooiende veld voor de bosrand stonden enkele bomen vuurrood in bloei; kaarsrechte gladde stammen van tientallen rasamala's staken blinkend af tegen het donkere oerwoud waar hun kruinen zich torenhoog boven verhieven.

Omdat hij zijn geweer bij zich had, kon hij de wildernis verkennen. Nu liep Djengot voor hem uit en maakte met het kapmes een pad vrij door de dichte ondergroei. Grof wild vertoonde zich niet – zij vonden ook geen verse sporen, wél de diep ingesleten groeven van regelmatige doortochten – maar hoog in de loofmassa's ritselde en kraakte het, pitten en stukken schil regenden op hen neer, en bij een open plek vinggen zij even een glimp op van een horde apen, die hen in een wemeling van grijze witbuikige lijven, slingerend van tak tot tak, steeds nieuwsgieriger, steeds schriller kwetterend, bleven vergezellen.

Hij gaf zijn ogen goed de kost, vond ten slotte wat hij zocht: de oude waterleiding langs de bedding van een der bergbeken die het terrein doorsneden. Verborg in de diepten van het woud ruiste een waterval. Zij gingen op het

geluid af en kwamen bij een stroom die breder en woester was dan de andere riviertjes. Hij begreep dat dit de Tjisondari moest zijn; de steile oever aan de overkant leek hem de natuurlijke grens van de plantage. Maar Djengot, die de omgeving kende, hield vol dat dit niet zo was. Zij liepen langs de Tjisondari tot dat zij een plek vonden waar zij wadend en springend van steen op steen konden oversteken. Inderdaad ontdekte hij nog oude tuinen waarvan hij het bestaan niet had vermoed, en enkele min of meer open plekken die geschikt leken voor nieuwe veldjes.

Het liefst was hij dadelijk naar de top van de Goenoeng Tiloe geklommen, om vandaar de omvang van zijn gebied te kunnen schatten – nog had hij geen flauw idee hoe hij de grenzen van de her en der over de berghelling verspreide koffietuinen in kaart moest brengen. Landmeten zou zijn eerste taak zijn. Hij had daar echter deskundige hulp bij nodig. De talloze ravijnen, onbruikbaar voor aanplant, vormden moeilijk te becijferen enclaves.

Djengot hoorde eerder dan hij het grommen van de donder in de verte. Hoewel het nog geen drie uur in de middag was, viel in het bos de nacht. De lucht, soms nog even zichtbaar door een opening in het bladerdak, was pikzwart. Zij sprongen en gleden omlaag door de wildernis – hij hoorde zijn jas krakend scheuren – en zetten het, toen zij bij het open veld kwamen, op een lopen, maar de slagregen haalde hen in. Schelle flitsen spleten het zwerk, horen en zien verging hun.

Zijn vader had voor hem even buiten de kampoeng een pondok – twee kamertjes en een smal voorhuis – laten neerzetten: een planken vloer op neuten, wanden van gevlochten bamboe, een dak van palmvezels. Meer dan het hoognodige, een slaapbank, tafel, stoelen en een provisiekast, stond er niet in. Zolang de voorbereidingen tot de ontginning zouden duren, wilde hij daar kamperen.

Toen het onweer voorbijgedreven was, ging hij op het trapje zitten dat naar de ingang voerde. De hemel was nu helder als glas; in het late middaglicht leken de ontelbare schakeringen van groen op de Goenoeng Tiloe als met een penseel ingekleurd.

Hij trok zijn schoenen en sokken uit en zag wat hij gedurende het laatste gedeelte van de tocht al gevreesd had: bloedzuigers waren onder de vilten slobkousen doorgedrongen en zogen zich vol aan zijn kuiten. Het kon hem in zijn euforie niet deren.

'Rakkers!' mompelde hij, terwijl hij ze voorzichtig lostrok. Straaltjes bloed liepen langs zijn benen. Hij liet zich door Djengot, die aan het uitpakken was, de verbandtrommel aanreiken. Engels pluksel had hij in overvloed.

Hij werd zich er nu van bewust dat hij, behalve wat brood en een paar vruchten op de heenweg naar Gamboeng, sinds de vroege ochtend nog niets gegeten had. In de kookruimte hoorde hij Moentajas rondscharrelen, die geen kok was, maar zich bereid verklaard had die taak te vervullen.

'Sedia?' riep hij over zijn schouder. 'Is het eten klaar?'

'Mangkè, dadelijk,' klonk de slepende neuzige stem van Moentajas.

De maaltijd bestond uit soep, getrokken van een meegebrachte kip. Scherpere geuren verrieden dat Moentajas en Djengot zich achter het huisje te goed deden aan een van die inheemse gerechten waar hij maar steeds niet aan wennen kon.

Maanlicht scheen door de spleten en kieren in de bamboewand, en wierp een diffuus patroon van glans op vloer en deken. Hij lag op zijn rug te luisteren naar de geluiden van de nacht, het gonzen en ritselen daarbuiten, verre kreten in het oerwoud. Hij hoopte dat de paarden veilig waren in hun geïmproviseerde stal; na het invallen van de duisternis kwamen, naar hij gehoord had, panters vaak tot binnen de omheining van de kampoeng. De mensen hielden hun honden, kippen en geiten 's nachts achter slot en grendel. Hij nam zich voor de roofdieren aan te pakken zodra zijn andere taken hem daar de tijd toe lieten.

Omdat hij niet meer slapen kon, ging hij nog eens na wat hij in de komende dagen moest doen. Het was – dat had hij wel begrepen – een ongelofelijk zwaar karwei, dat het uiterste zou vergen van zijn krachten en uithoudingsvermogen. Geen van de andere planters in zijn familie was ooit voor de opgave gesteld om zo lang al verwaarloosde gronden opnieuw in cultuur te brengen.

Behalve het uitzetten van het terrein waren er meer prioriteiten: er diende een brug geslagen te worden over de Tjisondari, want de doorwaadbare plek lag te ver weg; hij zou, tegelijk met het schoonmaken van de oude koffietuinen, een proeftuin voor thee klaren. Hij moest werkvolk werven voor het openkappen van dichtgegroeide paden en ladangs. Hij wilde ook de 'poreuze' wanden van zijn huisje laten pleisteren en witten, en tussen Gamboeng en de op enkele uren gaans gelegen onderneming van zijn ouders een dagelijkse boodschappendienst instellen, voor nieuws, gereedschap en voedsel. Dat laatste was schaars in de kampoeng; hij had al begrepen dat de mensen niet graag hun kippen wilden verkopen.

Ten slotte viel hij toch in slaap. Hij werd wakker door het kraaien van de hanen. Het begon al licht te worden. Hij droeg een stoel naar buiten, en zag ademloos toe hoe de zon boven de kim rees en verre wolkenvelden in gloed zette. Als met inkt omljind tekenden de bergtoppen zich af tegen de hemel. Fonkelende nevelstrepen dreven door de vallei en tussen de stammen van de rasamala's. Het bos weergalmde van het gefluit van duizenden vogels. Bij de klaterende waterstraal van de wasplaats klonken stemmen helder op in de ochtendlucht, het rook naar houtvuren.

Djengot, met zijn kain saroeng om de schouders geslagen tegen de frisse wind, kwam uit het bamboebos te voorschijn, gevolgd door een jongetje van een jaar of zeven dat de opvallend dociel voortstappende schimmel aan een touw leidde.

'Si Djapan is zijn naam,' wees Djengot. 'Hij kan oppassen. Hij is niet bang. Djoeragan ziet het zelf.'

Verbaasd, en ook ietwat ongerust, keek hij hoe zijn gewoonlijk zo temperamentvolle merrie zich klopjes op de flank liet welgevallen van een vreemde, een kind nog wel, half zo hoog als zij. Hij vond dat Djengot voorbarig

gehandeld had door vast een staljongen in dienst te nemen, maar nuttig was het zeker. Djengot kon voorlopig niet gemist worden bij het opmeten, en ook Moentajas had andere dingen te doen dan paarden weiden.

'Het is goed,' zei hij, terwijl hij Odaliske op de wangen krabde. 'Braaf zijn, meid. Niet bijten! Niet weglopen!'

Langzaam dronk hij de koffie die Moentajas had gebracht. De zon klom hoger, maar nog bleef het koel. Aan de rand van het ravijn bloeiden heesters met grote witte kelken, als lelies, die hij nooit eerder gezien had. Het landschap vóór hem, de dag, zijn leven, baadden in ochtendglans.

Hij was vierentwintig jaar, voor het eerst geheel op zichzelf aangewezen, eindelijk eigen baas. Al wat hij tot nog toe had meegemaakt, was voorbereiding geweest tot dit ogenblik. Hij rekte zich uit, de armen wijd gespreid. Eldorado!

